

TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ

A bakonyi „villámhadjárat” (1598. július–augusztus)

The “lightning campaign” in Bakony (July–August 1598). During the so-called Long War or Fifteen Years War (1593–1606) between the Ottoman and the Habsburg Empires this two weeks campaign (30 July – 12 August 1598) was one of the most successful military operation of the imperial armies. After the first five years of changing luck – loss of Győr and Eger and the defeat at Mezőkeresztes and the recapture of Esztergom – in March 1598 Győr was regained in one day. In the summer of 1598 the allied Christian army (about 20.000 soldiers), led by General Adolf von Schwarzenberg and assisted by Miklós Pálffy and others, reoccupied 8 forts from the Ottomans: Tata, Gesztes, Csókakő, Palota, Veszprém, Vázsony, Tihany and Csesznek. Only Tata and Palota offered resistance, the guards of the other fortresses just fled. The study analyzes with the help of archival and secondary sources the structure of the imperial army, the events and importance of this lightning war in the east Transdanubian territory of Hungary belonging to the Vilayet of Buda at that time.

Keywords: Long War/Fifteen Years War, Hungarian Kingdom, Habsburg Empire, Ottoman Empire, Adolf von Schwarzenberg, Miklós Pálffy, lightning war, Vilayet of Buda

Az Oszmán és a Habsburg Birodalom között folyó „hosszú” vagy 15 éves háború (1593–1606) sok eseménye kevésbé ismert. Ezek egyikének tekinthetjük az 1598. év nyarán indított hadműveletet a Habsburg, keresztény szövetséges csapatok részéről a Dunántúli-középhegység (Bakony és Vértes) területén és környékén levő török várak ellen. A korabeli történétírók, kortársak csak röviden említették ezt a vállalkozást.¹ A korábbi történeti irodalomban nagyon keveset írtak erről a hadjáratról.² Jómagam a 15 éves háborúról szóló monográfiámban adtam hosszabb összegzést a hadműveletről.³ Legújabbban két, levéltári forrásokra építő kiváló tanulmányt is közreadott Adolf von Schwarzenberg akciójáról Bagi Zoltán Péter. Második tanulmányában a társszerző, Domokos György jóvoltából olasz forrással

¹ Tata megvétele 1988, 290–292.; Lévai 1993, 8–9.; Istvánffy 2009, 312.; Benda 1982, 665.; Gersei Pethő 1729, 145.; Kjátib Cselebi, Török történétírók 2016, 284.; részletesebben vö. Illésházy 1863, 49–50.; a legrészletesebb Ortelius 1602, 151v-152v

² Pilch 1933, 217.; Bánlaky 1940, 270–271.; Magyarország története 1985, 3/1. 672. (Sinkovics I.); Magyarország hadtörténete 1984, I. 222. (Marosi E.), 592.; Nagy 1987, 206.; legújabbban Magyarország hadtörténete 2020, 85. (Bagi Z.)

³ Tóth 2000, 286–288.

gazdagította a rendelkezésünkre álló forrásbázist.⁴ Bagi Zoltán egy harmadik tanulmányában Schwarzenberg hadvezéri tevékenysége kapcsán kitért az 1598. évi nyári hadműveletre is.⁵ Jelen tanulmányom az új eredményekre is építve, levéltári források⁶ alapján elemzést ad az 1598. július 30. – augusztus 12. közötti „bakonyi villámhadjáratról”.⁷

Deli Haszán boszniai pasa 1591–1593 közötti horvátországi-szlavóniai támadásai és sziszeki veresége (június 22.) után az 1593 nyarán kitörő, Kodzsa Szinán nagyvezír kezdeményezte nagy háború hullámzást mutatott. Szinán nagyvezír a Dunántúlon jelentős áttörést hajtott végre. Előbb 1593-ban Veszprémet és Palotát, majd 1594-ben Tatát, Szentmárton, Győrt és Pápát foglalta el, csak Komárom várával nem boldogult. Az újonnan létesített győri vilájet immár Bécsset, Szinán nagyvezír egyik kiemelt célpontját (*kizil elma*) fenyegette. A hódítás fő irányából kieső területek (kassai vajdaság, Cseh Királyság) részére Szinán pasa adófizető vazallusi státust ajánlott fel, amelyet az ajánlattal megkeresett magyar főurak nem fogadtak el.⁸ A Habsburg Birodalom 1595-ben ellentámadásba ment át, kihasználva Rudolf császár-magyar király Báthori Zsigmond erdélyi fejedelemmel kötött prágai szövetségét és az oszmán vazallusok (Erdélyi Fejedelemség, Havasalföld és Moldva) elpártolását. Míg Szinán az Al-Dunánál hadakozott Báthori Zsigmond fejedelem és Vitéz Mihály havasalföldi vajda seregeivel (Caluğareni, Gyurgyevo), Magyarországon sikerült visszafoglalni Esztergomot. Ezért 1596-ban a III. Murádot követő III. Mehmed szultán vezette személyesen az oszmán hadat. A szultáni had bevette Egert, és megtartotta a várat a Miksa főherceg és Báthori Zsigmond vezette sereggel szemben vívott, fordulatokban gazdag mezőkeresztesi csatával (1596. október 22–26.).⁹ Pálffy Miklós 1597 májusában petárdás villámakcióval elfoglalta Tatát, de októberben a török főserég már vissza is vette a várat. Pápát sikerült bevennie Miksa főherceg seregének, de Győrrel nem boldogult. A Bécsset fenyegető, kulcsfontosságú győri várat Adolf von Schwarzenberg vezetésével és Pálffy Miklós tevékeny közreműködésével petárdás villámakcióval 1598. március 28–29-én vették be.¹⁰ E hatalmas siker folytatása volt a Bakony és a Vértes térségében folyó nyári hadművelet (július 30. – augusztus 12.).

A történeti kutatásban a Győr visszavétele utáni közvetlen, májusi császári katonai akcióról jobbra nem emlékeztek meg.¹¹ Legújabbán Bagi Zoltán Péter tárta fel azt a Schwarzenberg nevéhez fűződő támadást, amely Székesfehérvár ellen irányult. A *Fuggerzeitung* három híradása szerint 10 ezer lovassal és gyalogossal május 12-én ért a vár alá Schwar-

⁴ Bagi 2016, 275–288.; Bagi – Domokos 2020, 26–46. (az olasz nyelvű forrásközlés, Nicolino Candido hadmérnök 1598. augusztus 3-i levele a gesztesi táborból Vincenzo Gonzaga mantovai hercegnek, Domokos György jóvoltából, uo. 44–46.)

⁵ Bagi 2018, 393–416.; a villámhadjárat eseményeire uo. 402–404.

⁶ A hadjárat legfontosabb levéltári forrásai: részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 54r–60r.; Kurze oder Summarische Beschreibung (a továbbiakban: Kurze Beschreibung), ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 109r–112v.; ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 100r–103r.

⁷ A „villámhadjárat” megnevezésre vö. Tóth 2000, 288.; a XI. Hódmezővásárhelyi Történettudományi Találkozón (2018. augusztus 28.) „Az 1598. júliusi–augusztusi bakonyi villámhadjárat” címmel tartottam előadást a témáról, ennek jelentősen átdolgozott változata jelen tanulmány.

⁸ Szinán nagyvezír terveire, az ún. színáni ajánlatra lásd Tóth 2000, 132–134.

⁹ A mezőkeresztesi csatára lásd Tóth 2000, 203–262.; Kelenik 2003, 111–129.

¹⁰ Győr visszafoglalására összefoglalóan lásd Tóth 2000, 281–286.; Pálffy 1999, 221–222.

¹¹ Jómagam csak az egy évvel későbbi, 1599. májusi, szintén Schwarzenberg által irányított, Székesfehérvár elleni sikertelen akciót említettem. Tóth 2000, 299.

zenberg. Az őrség időben észrevette a támadókat, így hiába törtek be a külvárosba, a meg-
lepetés elmaradt. Megfelelő nagyságú sereg és ostromtüzérség hiányában már másnap vis-
szavonulásra kényszerült Schwarzenberg.¹²

Az 1598. évi császári hadjárat folytatására július végéig várni kellett a hadsereg lassú
gyülekezése miatt. Az 1598-as hadjárat tisztikarában a következő, bizonyos funkciókat
ellátó tisztségviselők szerepeltek.¹³ A hadjárat vezetője Mátyás főherceg volt fővezérként
(*Obrister Veldt General*), ő azonban egyelőre nem jelent meg a szövetséges csapatok tábo-
rában. Így Adolf von Schwarzenberg bárót nevezte ki júliusban a bécsi Udvari Haditanács
(*Wiener Hofkriegsrat*) főtábornesternek, *General Obrist-Feldmarschall*nak.¹⁴ Az egyik irat-
ban szerepelnek egyéb címei is: Bécs városi őrgárdájának Obristja (*Obrister über die Statt
Guardy zu Wien*) és a győri végvidéki főkapitányság Obristja (*Obrister zu Raab*), s hadita-
nácsos címet is viselt.¹⁵ Schwarzenberg főtábornesterként széles hatáskörrel rendelkezett,
amelybe beletartozott a tábor irányítása, az igazságszolgáltatás mellett a lovasság főpa-
rancsnoksága is.¹⁶ Az egyik főtábornester-helyettesként (*Leutnant des Obrist-Feldmar-
schallamts*) Hans Christoph Scheer szerepelt. A másik főtábornester-helyettes, Jean de
Pouilly (Hugne ura) volt, aki megkapta a tábor őrzésével megbízott főstrázsamesteri (*Ob-
rist-Wachtmeister*) hivatalt is. A tábor riadóztatásában, a hadrend kialakításában szerepet
játsszó ún. főlárnamester (*Obrist-Rumormeister*) tisztséget Kaspar von Logaut kapta. A
legfőbb rendészeti hatalmat birtokló főprofosz (*General Obrist-Profos*) tisztségre Heinrich
Feyl nyert kinevezést. A sereg málhájáért, a hadianyag és az élelem szállításáért Andreas
von Stubenvoll főszekerésmester (*General Obrist-Wagenmeister*) volt felelős. A katonák
tábori szállásai, kvártélyai kijelölésének feladatát Flaminio Giustiniano főszállásmester
(*General Obrist-Quartiermeister*) kapta. A sereg tüzérségének vezetője és a hadianyag-
ellátásért felelős főtüzemesteri (*General Obrist-Zeugmeister*) tisztségviselő Johann Hans von
Molart volt.¹⁷

Schwarzenberg július 20-án indult el Bécsből Győrbe, majd onnan július 25-én érkezett
meg Komáromba, ahol már gyülekezett a császári szövetséges sereg. A csapatok harci
morálját bizonyára fokozta, hogy a külföldi vallon, francia és egyéb katonaságnak kifizettek
néhány havi zsoldot.¹⁸ Komáromban Schwarzenberg tanácskozott a magyar katonaság
legtekintélyesebb vezetőjével, Pálffy Miklós bányavidéki végvidéki (érsekújvári) és eszter-
gomi főkapitánnyal, a győri diadal másik jeles részesével. Döntésük értelmében először
Tatát kell megtámadni.¹⁹ Valójában természetes, hogy a komáromi táborból kiindulva a

¹² Bagi 2016, 278–279.; Bagi 2016a. 35.; Bagi 2018, 402.; Bagi – Domokos 2020, 42–43. Megjegy-
zendő, hogy a Székesfehérvár elleni, 1598. májusi Schwarzenberg vezette villámakcióról, amelyben
Nádasdy Ferenc és Pálffy Miklós is részt vettek 400–400 huszárral, Ortelius is megemlékezett, lásd
Ortelius 1602, 150v.

¹³ A tisztikar tisztségviselőire 1595. évi példákkal lásd Tóth 2000, 119–120. A tisztikar vezetőiről
alapos elemzés Bagi 2011, 59–104.; Bagi 2016a 66–79.

¹⁴ Bagi 2016, 280.

¹⁵ Schwarzenberg címeire vö. Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 109r;
lásd még Bagi 2011, 62.

¹⁶ Bagi 2016, 280–281.; a főtábornester funkcióira vö. Bagi 2011, 65–67.

¹⁷ E tisztségviselőkre részletesen lásd Bagi 2011, 65–93.; Bagi 2016, 280–283.

¹⁸ Vö. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 110r

¹⁹ Vö. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 100r; lásd még az 1598-as hadjáratot összegző
jelentést, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 55r

legközelebbi török célpontot, a stratégiai fontossággal bíró Tatát akarták visszafoglalni. A hadműveletek megkezdését az tette lehetővé, hogy július második felében megérkezett a magyar határokhoz, majd onnan Komáromba vonult négy német gyalogezred.²⁰

A hadjárat vizsgálatát a Habsburg sereg bemutatásával kell kezdenünk. A nyári hadjárat várostromokból állt, amelyben a gyalogság játszotta a főszerepet. A gyalogság létszámát és összetételét illetően a forrásokban és a szakirodalomban is mutatkozik eltérés. Egyes források szerint 4 francia–vallon ezred alkotta a gyalogságot.²¹ A kiadott forrásra építve a történeti kutatásban tévesen 4 francia–vallon zsoldos gyalogezreddel, illetve 10 zászlónyi vallon–francia–lotaringiai gyalogsággal is számoltak a hadjáratban.²² A források többsége arról számolt be, hogy 4 német regiment volt, valamint 10 zászló(alj) francia–vallon gyalogság.²³ Az 1598-as hadjáratot összegző jelentés szerint 4 regiment (ezred) német, 5 zászló(alj) vallon és 5 zászló(alj) francia gyalogos volt a seregben.²⁴ A négy német gyalogezredről Ortelius is megemlékezett munkájában; a Gall, a Mörsburg (Mörspurg), a Russworm és a Sulz ezredeket említette.²⁵ Nicolino Candido hadmérnök levele szerint Gall (Gallo) 3000 fős osztrák, Mersperg (Mer Sperg) 4000 sváb, Russworm (Ros Turm) 4000 bajor, Sulz (Salt) 4000 gyalogossal jelent meg a táborban.²⁶ Candido utalt Pezzén (Pechen) 1500 tiroli gyalogosára is.²⁷ A források többsége tehát 10 zászlóalj vallon és francia, illetőleg 5-5 zászló vallon és francia gyalogost említett. Candido levelében 800 vallon és 400 francia gyalogos, azaz összesen 1200 fő szerepel.²⁸ Hans Reinhard von Schönberg vallon és Georges Bayer de Boppard francia–lotaringiai regimentjeiről van szó, amelyeket csak tíz zászlónyira sikerült feltölteni.²⁹ Candido a Pálffy Miklós (Palfy) vezette 1000 hajdúról is megemlékezik.³⁰ A fentiek alapján bizonyosra vehetjük, hogy négy, parancsnokaik (*Obrist*) – Bernhard Leo Gall, Johann Friedrich von Mörsburg, Hermann Christoph von Russworm, Karl Ludwig Graf zu Sulz – által vezetett német gyalogos regiment vett részt a nyári hadműveletben, valamint a Schönberg és Boppard irányította 5-5 vallon és francia zászló(alj) kb. 1200 fővel.³¹ Egy gyalogos regiment, „ezred” 3000–4000 főből állt, de lehetett ennél kevesebb is, ahogy azt a „csonka” vallon–francia regimentek esete (800 és 400 fő) is jelzik. A regiment több zászlóra/zászlóaljra (*Fahne/Fähnlein*) tagolódott, létszámától is függött,

²⁰ Ortelius 2002, 151v; a négy német regiment megérkezését július 19-én lásd Bagi–Domokos 2020, 38.

²¹ Geizkofler 1598. VIII. 2-i jelentése, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 92r; Ortelius 1602, 151v–152r; lásd még Tata megvétele 491. „4 ezred vallon és francia” zsoldos.

²² Vö. Bánlaky 1940. 271.; Tata megvétele 491.; hasonlóképpen Tóth 1998, 34.; Bagi 2018, 402.

²³ „mit vier Regimenten und denn 10 Fändlen Wallonen und Franzosen zu fues”, vö. Schwarzenberg 1598. VIII. 2-i tatai jelentése a császárhoz, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 95r; „mit 4 Regimenten und dann 10 Fändlen Wallonen, und Franzosen zu fues”, vö. Schwarzenberg 1598. VIII. 2-i tatai jelentése Mátyás főherceghez, vö. ÖStA HHStA Turcica K 81. fol. 2r; ugyanígy Kurze Beschreibung, HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 110r; vö. még Bagi 2016, 283.

²⁴ „mit 4 Regiment hoch Teutsches Khriegs Volckh, 5 Fändl Vallonen, und fünf Fändl Franzosen zu fues”, vö. A részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 55 r.

²⁵ Ortelius 1602, 151v

²⁶ Candido adataira vö. Bagi – Domokos 2020, 36, 46.

²⁷ Bagi – Domokos 2020, 36, 46.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo. 37.

³⁰ Uo. 36, 46.

³¹ Tóth 2000, 286.

hogy hány zászló alkotja. Egy 3–4 ezer fős regiment általában 10 zászlót foglalt magában.³² Maga a zászló (*Fahne/Fähnlein*) 300–400 főből állt, de ennél kevesebb is lehetett, ahogy azt a vallon–francia gyalogság esete is mutatja (80 és 160 fős zászlóalj).³³ Ebből is következően a 4 német regiment és az 5-5 zászlóra tagolódó francia–vallon regiment létszámát az „ezredek” feltöltöttségétől függően legalább 10 ezer főre, legfeljebb 20 ezer főre becsülhetjük. Candido alapján a gyalogság összlétszáma Pezzen tiroli gyalogosaival és Pálffy gyalogos hajdúival együtt 18 700 főt tett ki.³⁴

A lovasság jóval kisebb létszámban vett részt a hadjáratban. A források többsége szerint 3000–3100 fős lovassággal számolhatunk; ezen belül 1400 huszár, 1000 Kollonitsch-lovas és 700 vallon lovas volt a seregben.³⁵ Candido híradása szerint Kollonitsch (Colenich) 1000 osztrák, Pálffy 1500 magyar, Nádasdy 600 magyar, Strassoldo pedig 800 vallon lovassal volt jelen a táborban.³⁶ Kollonitsch csapatánál teljes egyezés, Pálffy Miklós huszárjai és Germanico Strassoldo vallon-francia-lotaringiai egysége esetében 100-100 fő különbség mutatkozik. Az itáliai hadmérnök Nádasdy 600 lovasát, huszárját is említi. Így tehát 3000–3100, illetve Candidonál 3900 főre rugó, lovasság volt a támadó Habsburg seregben: egy, Pálffy Miklós vezette könnyűlovas magyar huszársereg, egy másik, Nádasdy Ferenc vezette huszárcsapat, egy Kollonitsch ezredes irányította német lovas lövész és egy nehezebb, talán kúrasszírokból és lovas lövészekből álló vallon-francia-lotaringiai sereg. A lovasezredek, regimentek létszáma kisebb volt a gyalogezredekénél, általában 1000–1500 fő között mozgott. A Habsburg-sereg létszámát illetően Illésházy István azt írta, hogy „14000 német gyalog és lovas, ezekkel Svarzenburg, és Pálffy Miklós az vármegyékkel és végbeliekkkel.”³⁷ A történeti kutatás Illésházy híradását követve úgy foglalt állást, hogy a had 14 ezer fős német katonaságból, valamint vármegyei és végbeli katonaságból állt.³⁸ Candido alapján 18 700 gyalogossal és 3900 lovassal számolhatunk a hadjáratban, azaz összesen 22 600 fővel.³⁹ Az olasz hadmérnök utalt arra is, hogy a későbbiekben majd további csapatok fognak csatlakozni: 4 nap múlva 6000 lovas és 2000 gyalogos, 10 nap múlva pedig 3000 fős magyar lovasság és 1000 fős rác lovasság beérkezését várták.⁴⁰

A várostromokra számító Habsburg-sereg harmadik fegyverneme a tüzérség volt.⁴¹ Összesen 16 ágyú állt rendelkezésre: 6 Karthaunen (Cartaun), 4 Singerin és 6 Falkonen (Fal-

³² Bagi – Domokos 2020, 28–29.

³³ Tóth 2000, 119–120.

³⁴ Bagi – Domokos 2020, 39.

³⁵ „dann 3000 Pferden, als 1400 Hussarn, 1000 Kollonitschischen Raittern, und 700 Vallonen”, vö. Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132, fol. 110r; hasonlóképpen Schwarzenberg 1598. VIII. 2-i tatai jelentése a császárnak, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 95r; Schwarzenberg 1598. VIII. 2-i tatai jelentése a főhercegnek, ÖStA HHStA Turcica K 81. fol. 2r; részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 55r; a szakirodalomban vö. Bagi 2016, 283.; Bagi 2018, 402.

³⁶ Bagi – Domokos 2020, 36, 46.

³⁷ Illésházy 1863, 49.

³⁸ Vö. Sinkovics István, Magyarország története 1985, 672.; csak a 14 ezer zsoldost említette Marosi Endre, Magyarország hadtörténete 1984, I. 222.

³⁹ Vö. Bagi – Domokos 2020, 39.

⁴⁰ Uo. 36, 46.

⁴¹ A tüzérséggel, az ágyútípusokkal kapcsolatban lásd Delbrück 1985, 36.; Dupuy 1986, 453.; a magyar történeti szakirodalomban vö. Iványi 1927.; Kalmár 1971.; Domokos 1984, 117–149.

conen).⁴² A Karthaun/kartány a nehezebb ostromágyúk közé tartozott, amelyeket a nagyobb ürméret, nehezebb cső, kisebb kaliberhossz jellemezett. A német Karthaun (jelentése: „negyedes”) különböző altípusokkal rendelkezett (Doppel-kettős, egész, háromnegyedes, feles), és 33–48 fontos, rövidebb csövű, kb. 20 kaliberes, de nehezebb lövedékeket kilövő ostromágyú volt. Az ostromágyúk e típusából hatot vittek magukkal.⁴³ A nehezebb ostromágyúk közé sorolhatjuk a Singerint (cantatrix, jelentése: énekes) is. Ezt egyes források a feles (Halbe) Karthaunnal azonosítják, tehát az egész kartánynál kisebb lövegnek tekintik, és ürméretét 20–30 fontra becsülik. Más felfogás a Karthaunnál nehezebb ostromlövegnek tartja a Singerint, és 50 fontos darabokkal számol. E nehézágyúból 4 darab állt rendelkezésre.⁴⁴ A harmadik típust a mezei vagy tábori lövegek közé sorolt Falkon/Falkonett (Falconen; magyarul Falkony, jelentése: sólyom) képviselte. A Falkonett 5–9 fontos ágyúkat jelentett, bár 24–27 fontos darabjaival is találkozhatunk, kaliberhossza 40–50 körüli lehetett. E mezei harcoknál bevetett ágyútípusból hatot vittek magukkal.⁴⁵ A 16 ágyú mennyiségileg nem tekinthető jelentősnek, de a hadművelet útjába eső török várak sem számítottak erősnek, tehát várható ellenállásukkal szemben elégségesnek tűnhetett a tüzérség.

A „villámhadjárat” 1598. július 30-án vette kezdetét. A császári sereg Komáromnál a hajóhídon kelt át a Dunán a túloldalra, a „tatai földre”.⁴⁶ Az átvonulás kezdetét egy forrás már július 30-tól számította, amikor is egész nap és a következő éjjel folyt az átkelés.⁴⁷ Az átkelés során Schwarzenberg előreküldött néhány száz huszárt Ferdinand Samaria egykori veszprémi kapitány vezetésével még 30-án éjjel.⁴⁸ A magyar könnyűlovas előőrs létszámát a többi forrás 600 főre tette, azaz kb. két zászlót kitevő alakulat haladt a sereg előtt.⁴⁹ A Samaria vezette előørs feladata volt az átkelés előkészítése és biztosítása minden oldalról. A sereg Tata elleni felvonulása július 31-én kora hajnalban megkezdődött. A csapatok lassan, zárt menetoszlopban vonultak. A források nagy hősről emlékeznek meg, ami

⁴² „Item 6 Cartauen, 4 Singärin, unnd 6 Falchkonen”, vö. Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 110r; vö. még hasonlóan a részletes hadjáratiról jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 55r; Schwarzenberg VIII. 2-i tatai jelentése Mátyás főhercegnek, ÖStA HHS-tA Turcica K 81. fol. 3v; Schwarzenberg VIII. 2-i tatai jelentése a császárnak, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 95r; Ortelius 1602, 152r; csak 16 löveget említ felsorolás nélkül a kiadott forrás, Tata megvétele 1888, 491.; vö. még Bagi 2016, 283.

⁴³ A Karthaun/kartány típusra további szakirodalommal lásd Domokos 1984, 119–121.; Domokos 2003, 30–31.; Dupuy 1986, 453.; Bagi 2016, 283. o. 45. j.

⁴⁴ A Singerinre vö. Iványi 1927, 7–9; Kalmár 1971, 170–171.; Domokos 1984, 120, 122–123.; Domokos 2003, 31–32.; vö. még Dupuy 1986, 453.; Bagi 2016, 283. o. 46. j.

⁴⁵ A Falkonra/Falkonettre lásd Domokos 1984. 124, 127.; Domokos 2003, 36–40.; vö. még Dupuy 1986, 453.; Bagi 2016, 283. o. 47. j.

⁴⁶ „über die Prüggen zu Comorn gezogen, und sich auf das Tottischer Landt begeben”, vö. részletes jelentés ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 55r; hasonlóan Kurze Beschreibung, HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 110r

⁴⁷ Vö. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 101r

⁴⁸ „hat er herr Ferdinanden Samaria mit ellich 100 hussern in der Nacht für Totis für vber geschickht”, vö. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 100r; Tóth 2000, 287.

⁴⁹ Lásd Schwarzenberg VIII. 2-i jelentése Mátyás főhercegnek, ÖStA HHStA Turcica K 81. fol. 2r; Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 110r; részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 1332. fol. 55r; Ortelius 1602, 152r

nyilván lassította a sereg haladását.⁵⁰ A katonák közül sokan a súlyos és vastag páncélzat, a nehéz felszerelés és a vízhiány miatt meghaltak.⁵¹ Egyes források szerint a sereg estefelé, mások szerint délután 4 vagy 5 órakor ért a tatai várhoz.⁵² A csapatok élén lovagolt Schwarzenberg, Pálffy és Molart, akik azt próbálták felderíteni, honnan lehetne a várat legjobban lövetni.⁵³ A Sahin aga vezette török védőőrséget a keresztény források 200, 230, 250 vagy 300, 400 főre tették.⁵⁴ Egy 1594 második feléből származó török defterben ugyanakkor ennél kevesebb, 194 zsoldba vett katona (55 *müsztafız*, 19 *topcsi*/tüzér, 61 *fárisz*/lovas és 59 *azab*) szerepel.⁵⁵ A keresztény csapatok a várhoz közel táboroztak le. Egy helyen 33 sánckosarat állítottak, és egy áltüzérségi állást kezdtek el kiépíteni, hogy megtévesszék a védőket. Az éjszaka folyamán Schwarzenberg elvitette a sánckosarokat, és egy alkalmasabb helyen újabb ütegállást alakított ki, ahova 10 ágyút, 6 Karthaunt/kartányt és 4 Singerint helyeztek.⁵⁶ Candido híradása szerint Schwarzenberg őt bízta meg a vár vívásának előkészületeivel. Ennek megfelelően az éjszaka során egy üteget állított fel 10 ágyúval, egy másik helyre pedig kettőt rakatott és még két nagyobb ágyút, amelyek arra szolgáltak, hogy lerombolják a védműveket.⁵⁷ Az előkészületek után a tatai vár ostroma augusztus 1-jén napkeltekor kezdődött a várfalak intenzív lövetésével, amelyben 14 ágyú vett részt. Ez egészen este 5-ig vagy 6-ig (Candido szerint 22 óráig) folyt szinte megállás nélkül, így a védők nem tudták a réslövetés okozta károkat helyreállítani. Candido szerint 570 ágyúlövést adtak le, mégpedig „ugyanazon az oldalon, amelyet a török is vívott” az előző évben.⁵⁸ Ortelius úgy fogalmazott, hogy a tónál, a dombbal szembeni sarki bástyát rohamra alkalmassá lőtték.⁵⁹ Ez a Ferrando-bástya lehetett. A rés nagyságát Candido akkorára becsülte, hogy 30 ember is belefért.⁶⁰ A négy gyalogregiment parancsnoka sorsot húzott, hogy melyikük rohamozhat először, Mörzburg ezredére esett a választás. Mörzburg négy zászlónyi

⁵⁰ A nagy hőiségre lásd „*disen Tag ist ain grosse hitz gewesen*”, vö. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 100r; a hőiségre lásd még Schwarzenberg VIII. 2-i jelentése Mátyás főhercegnek, ÖStA HHStA Turcica K 81. fol. 2r; Geizkofler VIII. 2-i jelentése, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 91r; Ortelius 1602, 152r

⁵¹ Schwarzenberg július 2-i jelentése Mátyás főhercegnek, ÖStA HHStA Turcica fol. 2r; Bagi 2016, 284.

⁵² Az esti („gegen Abent”) megérkezésre lásd Geizkofler VII. 2-i jelentése, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 91r; a délután 4 órakor való megérkezésre Ortelius 1602, 152r; délután 4 órát említ a Tata megvétele, HK 1888. 491.; az 5 órai megérkezésre „*umb 5 Vhr nach Mittag*” lásd Schwarzenberg VIII. 2-i jelentése Mátyás főhercegnek, ÖStA HHStA Turcica K 81. fol. 2r; Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 110r; az 5 órakor való megérkezésre vö. még Tóth 2000, 287.; Bagi 2016, 283.

⁵³ ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 100r.

⁵⁴ Shahyn vagy Schahni aga alakban említi a török parancsnokot ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 100v, 101r; a 200 fő körüli őrségre Ortelius 1602, 152r; 230 fős őrségre Bagi 2016, 283.; 250 főre ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 101v; lásd még Tóth 2000, 287.; 300 főt említett Illésházy 1863, 49.; Tata elesett török katonáit 300 főre tette és 100 főre a várat feladókat a viterbói avviso, vö. Lévai 1993, 8.

⁵⁵ Hegyi 2007, II. 649–650.

⁵⁶ Tóth 2000, 287.; Bagi 2016, 284.

⁵⁷ Candido híradására lásd Bagi – Domokos 2020, 40–41, 44.

⁵⁸ Tóth 2000, 287.; Bagi 2016, 284, Bagi – Domokos 2020. 40–41, 44.

⁵⁹ Ortelius 1602, 152r

⁶⁰ Bagi – Domokos 2020, 41, 44.

csapattal indította a rohamot, először a sváb ezred első zászlóalja támadott. A törökök háromszor vagy négyszer is visszaverték a támadást. Végül a rohamot kiválóan vezénylő Mörsburg sikerrel járt, egy ágyút a réshez vontatott, és onnan lőtte a védőket. Az újabb roham során az ütegen keresztül betörték a várba, a védők nagy részét (Candido szerint 117 főt) leölték. A bég és a védők egy része a bástyán leereszkedve próbált menekülni a Tataitón keresztül, sokan a tóba ugrottak, de lelőtték őket. A védők többsége – száznál valamivel több, 118 vagy más híradás szerint 128 ember – bemenekült a toronyba (*in den Thurn reteriirt*), a belső várba. A tornyot is elfoglalták augusztus 2-a reggelén, és a védőket egy kivételével levágták.⁶¹ Schwarzenberg serege kis veszteségeket szenvedett a tatai ostrom során, ezt egyes források 30–40 főre becsülték, mások szerint a rohamot vezető Mörsburg-regimentből 80 gyalogos esett el.⁶² Candido hadmérnök szerint a „mieink közül huszonnégy halt meg, és hatvan sebesült meg a közáportól és a tűzben”.⁶³ A tatai várban 40 kisebb-nagyobb ágyút találtak, valamint muniációt, 12 mázsa lőport.⁶⁴ Az elfoglalt tatai vár kijávitására Schwarzenberg parancsot adott.⁶⁵ Ortelius szerint 40 hajdút és 25 német gyalogost hagytak a várban.⁶⁶ Az 1598-as hadjáratról készült részletes jelentés szerint a tatai várba 100 huszárt, 200 hajdút és a közben megérkezett Pezzen 5 zászlóalj gyalogságából 60 katonát és néhány tüzért (*Büchsenmeister*) rendeltek, s ellátták az őrséget muniációval, élelemmel.⁶⁷

Schwarzenberg hada egynapi pihenő után augusztus 3-án korán reggel indult tovább Gesztes és Vitány irányába.⁶⁸ A hadjáratról készült összefoglaló jelentés szerint éjjel egy órakor bontottak tábort és vonultak Gesztes felé.⁶⁹ Minden bizonnyal a nagy hőség miatt indultak el ilyen korán, amikor még kevésbé volt meleg. A főtábornester huszárokat kül-

⁶¹ A tatai ostromra lásd Schwarzenberg 1598. augusztus 2-i jelentése Mátyás főhercegnek, ÖStA HHStA Turcica K 81. fol. 2r–3v; Schwarzenberg 1598. augusztus 2-i jelentése Rudolf császárnak, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 95r–98r.; Geizkofler 1598. augusztus 2-i jelentése Mátyás főhercegnek ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 91r–92r.; vö. még részletes jelentés, ÖStA HHStA AA Fasc. 132. 55r–56r.; Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA. Fasc. 132. 110r–fol. 111r; ÖStA HHStA AA Fasc. 100r–101v.; vö. még Ortelius 1602, 152r; Tata megvétele 1888, 190–192.; Tóth 2000, 287.; Bagi 2016, 284.; Bagi 2018, 402–403.; Bagi – Domokos 2020, 39–41.

⁶² A 30–40 fős császári veszteségre és valamennyi sebesülte vö. Schwarzenberg 1598. augusztus 2-i jelentése Mátyás főhercegnek, vö. ÖStA HHStA Turcica K 81 fol. 3r; Schwarzenberg 1598. augusztus 2-i jelentése a császárnak ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 96v; 80 halottra és valamennyi sebesülte vö. részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA 55v; vö. még a császári veszteségekre Tóth 2000, 287.; Bagi 2016, 284.

⁶³ Bagi – Domokos 2020. 41, 45.

⁶⁴ Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 111r; Bagi 2016, 284.; 43 nehéz- és könnyűfegyverzetű ágyút említ a viterbói avviso, húsz ezer font lőport, vö. Lévai 1993. 8, 10.; 35 különböző löveget, ágyút említ a lövegfajták részletes felsorolásával együtt Ortelius 1602. 152 r.

⁶⁵ Illésházy szerint „*másnap felépítették és népet hadtak benne*”, vö. Illésházy 1863, 49.; a mérnökök (*ingegniri*) a megrongált vár javítására (*reparation*) kaptak parancsot, vö. részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 56r.

⁶⁶ Ortelius 1602, 152r.

⁶⁷ Vö. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 56r; vö. még Bagi 2016, 284–285.

⁶⁸ A Geszteshez való elindulást augusztus 2-ra tette, ezért későbbi dátumai is elcsúsztak az egyik forrásnak, vö. ÖStA HHStA AA Fasc. 133. fol. 101v

⁶⁹ Vö. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 56r.

dött előre Geszteshez.⁷⁰ A Tatától kétféldföldnyi távolságra becsült, hegyen levő kis gesztesi várban 1593 táján 75 katoná volt (50 *müsztafiz*, 25 *azab* és *martalóc*), ami azonban egy későbbi szemle alkalmával 41 főre zsugorodott (33 *müsztafiz*, 8 *azab* és *martalóc*), akiknek pótlására hat új katonát vettek fel. A gesztesi várkatonák korábban jól harcolhattak, mert 1597 októberében 8 katoná kapott vitézségért zsoldemelést. Az 1598-as ostrom, a gesztesi vár feladása után ugyanakkor már csak 15 *azabot* tartottak nyilván, akik Budán szolgálhattak tovább Musztafa aga vezetésével.⁷¹ A levéltári források ugyanakkor mindössze három főre taksálták a gesztesi őrséget, akik nem várták be a Habsburg-hadat, hanem már az előőrstől megrettenve elmenekültek az erdőbe. Előtte próbálták felrobbantani a várat, de nem jártak teljes sikerrel. A gesztesi várban 7 nagy és 7 fémágyút találtak, 28 szakállas és 18 hosszú csövű puskát municióval. Schwarzenberg Gesztesen 75 hajdút hagyott őrségként és ellátmányt (*Profiant*).⁷² A dombon fekvő Gesztes kapcsán egy viterbói avviso beszámol arról is, hogy a katonák vadásztak is a vadban gazdag vidéken, s egy hatalmas vaddisznót is leterítettek.⁷³

Augusztus 4-én tovább vonult a császári had a Bakonyon keresztül, és az éjszakát egy tó melletti erdőben töltötte.⁷⁴ Másnap, augusztus 5-én érkeztek meg a csapatok a Székesfehérvártól 2 mérföldes távolságra, egy magas hegyen levő Csókakő várához. A nagy hőség miatt Schwarzenberg nem támadott aznap, hanem a vártól távolabb, egy kút közelében táborozott le csapataival, így az ivóvízellátást biztosítani tudta.⁷⁵ Augusztus 6-án⁷⁶ néhány magyar és vallon lovast, valamint hajdúkat küldött Csókakő ellen.⁷⁷ Felderítés lehetett a cél, de a csókakői őrség – amelynek létszáma mindössze 38 fő volt (33 *müsztafiz*, 5 *topcsi*) 1596–1597-ben⁷⁸ – megijedt és elhagyta a végházat, amelyben nem sok löveget és municiót találtak. Ennek védelmére 100 hajdút rendelt a főtábornester, ezek azonban később elhagyták a csókakői várat és felrobbantották.⁷⁹ Schwarzenberg augusztus 6-i jelentésében azt írta Rudolf császárnak a csókakői táborból, hogy Veszprém, majd Palota ellen vonul, mert hírei

⁷⁰ Gesztes megszállására lásd ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 101v; részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 56r-v.; Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 111r.

⁷¹ Hegyi 2007, II. 655–656.

⁷² Részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 56r-v; ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 111r; vö. még Tóth 2000.; 287. Bagi 2016, 285.

⁷³ A viterbói avviso szenzációs, de nehezen hihető történetére vö. Lévai 1993, 8–9.

⁷⁴ A tó melletti erdőben való táborozásra vö. részletes jelentés ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 56v.; egy tó melletti táborozást említ Tóth 2000, 287.; az erdőben való táborozásra lásd Bagi 2016, 285.

⁷⁵ Részletes jelentés ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 56v; Tóth 2000, 287.; Bagi 2016. 285.; Zokoky és Zokaky néven szerepel Csókakő ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 109r, 110 r.

⁷⁶ A Kurze Beschreibung szerint augusztus 5-én, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 111v

⁷⁷ Csókakő megszállására vö. részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 156v; Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 111r-v; ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. 102r

⁷⁸ Vö. Hegyi 2007, II. 1018–1019.

⁷⁹ Részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 56v; Bagi 2016, 287. – más változat szerint Pálffy lövette a várat, majd lerombolta, Tóth 2000, 287.

szert a török őrség mindkét váról elmenekítette családait.⁸⁰ Augusztus 7-én elindult a császári sereg Palota felé. Schwarzenberg 500 hajdút és 200 huszárt küldött a sárréti mocsáron átvezető utak védelmére.⁸¹ A császári had Szentgyörgy falunál táborozott,⁸² majd augusztus 8-án érkezett Palota várához.⁸³ A hiányosan fennmaradt defterek rekonstrukciója alapján 539 főre (65 *müsztahfiz*, 32 *topcsi*/tüzér, 106 *fárisz*/lovas, 242 *azab*, 94 *martalóc*) tehető őrséget feltételeztek 1593–1598 között Palotán.⁸⁴ A palotai vár őrségének létszámát ennek tizedére sem becsülték a kortárs keresztény források. Eszerint 40 fős őrség védte volna Palotát, Illésházy 37 főre tette az őrség létszámát.⁸⁵ A védők leadtak néhány lövést is, hogy távol tartsák a császári hadat. Schwarzenberg azonban felállította tüzérségét és 9 löveggel elkezdte lövetni a palotai várat; az egyik oldalról hat ágyúval, a másik oldalról pedig 3 ágyúval. A vár kapitánya, a *dizdár* (*Burggraf*) 3 katonát küldött ki tárgyalni a feladás feltételeiről. Eszerint az őrség fegyverei megtartásával vonulhatott el. A tárgyalások alatt a túszként beküldött császári tisztek felmérték a palotai vár tüzérségét és munícióját: 14 ágyú és néhány szakállas puska, valamint 20 mázsa lőpor.⁸⁶ A palotai vár őrségéül Sulz regimentjéből 100 gyalogost, Pálffy hadából negyven huszárt és 100 hajdút rendelt.⁸⁷

Az augusztus 9-én hajnalban tovább vonuló keresztény sereg délben ért Veszprém alá. Schwarzenberg előzőleg huszárokat és hajdúkat küldött ki, hogy megakadályozza erősítés vagy élelem bejuttatását a várba. A kiküldött csapatok a Veszprémből menekülő nőket és gyermekeket elfogták és a táborba vitték. A viterbói avviso szerint 20 szekeret fogtak el és sok gazdag török nőt, ezenkívül 40 élelemmel és munícióval megrakott szekeret.⁸⁸ A veszprémi vár török őrségének létszámát a hiányosan fennmaradt defterek alapján 300 főnél többre, 359 főre (86 *müsztahfiz*, 27 *fárisz*/lovas, 200 *azab*, 46 *martalóc*) becsülték.⁸⁹ A veszprémi várat őrsége elhagyta, felrobbantását egy jobbágy a gyújtózsínór eltávolításával megakadályozta.⁹⁰ A veszprémi várat így birtokba vehették, 14 ágyút és 10 mázsa lőport

⁸⁰ E két vár ellen való indulásra korábban is utal, vö. Schwarzenberg augusztus 2-i, tatai jelentése Mátyás főhercegnek, ÖStA HHStA Turcica K 81. fol. 3v.; Schwarzenberg augusztus 2-i tatai jelentése a császárnak, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 98r.; vö. még Bagi 2016, 286.

⁸¹ Vö. részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 56v; vö. még Bagi 2016, 286.

⁸² Vö. a Szentgyörgy falunál való táborozásra ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 102r. (augusztus 5-re teszi, 2 napos csúszással), vö. még Tóth 2000, 287.

⁸³ Palota ostromára vö. a részletes jelentés ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 57r-58r; Kurze Beschreibung ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 11v-112r; ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. 102r-v; vö. még Veress D. 1983, 158.; Tóth 2000, 287.; Bagi 2016, 286.

⁸⁴ Vö. Hegyi 2007, II. 1040–1041.

⁸⁵ Illésházy 1863, 49.

⁸⁶ A részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 58r; ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 112r.; lásd még Tóth 2000, 287.; Bagi 2016, 286.

⁸⁷ Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. Fol. 111v-112r.; részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132-fol. 57-58r.; Tóth 2000, 287.; Bagi 2016, 286.; 100 német gyalogost említ Ortelius 1602, 152v.

⁸⁸ A viterbói avviso híradására a Veszprémből kiküldött szekerekre, Lévai 1993, 10.

⁸⁹ Vö. Hegyi 2007, II. 1028–1029.

⁹⁰ A veszprémi vár elfoglalására vö. a részletes jelentés ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 58v-59r; Kurze Beschreibung ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 132. fol. 112r-v; ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 133. fol. 102v; vö. még Veress D. 1983, 157–158.; Hungler 1986, 87.; Tóth 2000. 2287–288.; Bagi 2016, 286–287.

találtak benne, valamint valamennyi élelmet és muníciót. Schwarzenberg 300 fős katonaságot, 150 huszárt és 150 hajdút rendelt őrségül Maróti Mihály parancsnoksága alatt.⁹¹ Ez a létszám közvetve alátámasztja a 300 fő körüli török őrséget is.

Augusztus 10-én estefelé megérkezett Nádasdy Ferenc dunántúli kerületi főkapitány (*Craishaubtman*) 500 lovasal és 250 gyalogossal.⁹² Veszprém megszállása után a huszárokat Vázsony és Tihany ellen küldte Schwarzenberg főtábornester.⁹³ Vázsonyt már elhagyták védői, akiknek létszámát 1596–97-es defterek alapján 51 főre tették (43 *müsztahfiz*, 8 *topcsi/tüzér*).⁹⁴ Tihany esetében a védők egy része még a várban volt és a falakat próbálta lerombolni. A tihanyi vár őrségét 1596-os adatok alapján jóval többre, 405 főre (37 *müsztahfiz*, 113 *topcsi/tüzér*, 66 *fárisz/lovas*, 105 *azab*, 84 *martalóc*) becsülték.⁹⁵ A huszárok a tihanyi őrség egy részét levágták, másokat pedig elfogtak. E két várat is ellátták őrséggel, de létszámukat nem tudjuk.⁹⁶ Illésházy István megemlékezik arról is, hogy Csesznekből „is kiszökének az törökök”.⁹⁷

Schwarzenberg tervbe vette a térség legfontosabb vára, Székesfehérvár újabb megtámadását is. A hadjárat azonban befejeződött, mivel a főtábornester belátta, hogy élelmiszer, hadianyag hiányában nem érdemes folytatni a hadjáratot.⁹⁸ Ezért augusztus 12-én elindult seregével Veszprémből Pápa irányába, 17-én Győrhez érkezett.⁹⁹ Az Adolf von Schwarzenberg főtábornester által vezetett, összesen két hetet (július 30. – augusztus 12.) sem felölélő, inkább 10–12 napig tartó hadművelet nemcsak roppant gyors, hanem eredményes is volt. Egy összefoglaló jelentésben öt vár (Tata, Gesztes, Csókakő, Palota, Veszprém) elfoglalása szerepel.¹⁰⁰ Hozzászámítva Vázsonyt, Tihanyt és Csesznet, nyolc vár villámgyors megszerzésére került sor, és csak Tata és Palota esetében számolhatunk 1–2 napos ostrommal, a többi erősségből elmenekült az oszmán őrség. Illésházy István úgy értékelte az eseményeket, hogy „ilyen könnyen adá az Úr Isten kézbe ezeket az (várakat), kiket sok viadallal kellett volna megvenni”.¹⁰¹ Schwarzenberg azokat a várakat vette vissza, amelyeket még 1593-ban (Veszprém, Palota), illetve 1594-ben (Tata) foglalt el Szinán nagyvezír. A török várak (*kale*) közül a két északabbra fekvő erősség (Tata és Gesztes) a budai, hat vár

⁹¹ Kurze Beschreibung, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 112v; részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 58v.; Hungler 1986, 87.; Tóth 2000, 288.; Bagi 2016, 287.

⁹² Vö. részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. 59v; 1000 fő lovas és gyalogost említett egy másik forrás, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 133. fol. 102v

⁹³ A Tihany és Vázsony elleni akcióra vö. részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 59r.; ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 133. 102v-103r

⁹⁴ Hegyi 2007, II. 1050.

⁹⁵ Hegyi 2007, II. 1048–1049.

⁹⁶ Vö. részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 59r.; Bagi 2016, 287.

⁹⁷ Illésházy 1863, 50.

⁹⁸ Vö. részletes jelentés ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 59r-v; Illésházy 1863, 50.; Tóth 2000, 288.; Bagi 2016, 287.

⁹⁹ Vö. Részletes jelentés, ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 60r.; Bagi 2016, 287.

¹⁰⁰ Kurze Beschreibung, vö. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 132. fol. 109r.; Tóth 2000, 288.; a viterbói avvisóban Tata, Veszprém, Palota és Gesztes szerepel, vö. Lévai 1993, 8, 10.; Istvánffyánál (Istvánffy 2009, 312.) Tata, Gesztes, Vitány, Veszprém, Palota, Tihany, Vázsony, Csókavár (Csókakő); Kjátib Cselebi Veszprém, Palota, Tata, Pápa várakat említi (Pápát tévesen, mert azt már 1597-ben visszafoglalta a császári sereg), vö. Török történetírók III. 284.

¹⁰¹ Illésházy 1863, 50.

(Csókakő, Palota, Veszprém, Tihany, Vázsony és Csesznek) pedig a fehérvári szandzsákhoz tartozott.¹⁰² A legnagyobb, közel háromnapos ellenállást az a gyakran gazdát cserélő tatai vár tanúsította, amelyet Pálffy Miklós 1597 májusában villámakcióval visszavett, jóllehet októberben újra elfoglalt néhány napos ostrommal Szaturdzsi Mehmed. Schwarzenberg „villámhadjárata” jóvoltából helyreállt a győri végvidéki főkapitányság rendszere, és „sikerült újabb rést ütni a Budát védelmező várgyűrű nyugati felén”.¹⁰³ A bakonyi hadműveletek a hatalmas győri siker után a „fősereg számára mintegy kijelölték az utat, amely Esztergomon keresztül Buda felé mutatott”.¹⁰⁴ A könnyen aratott diadalokat nem követte a háború kimenetelére is kihatással levő diadal, Buda ostroma kudarcral végződött. Mindez azonban nem csökkenti a bakonyi „villámhadjárat” jelentőségét és Adolf von Schwarzenberg főtabormester érdemeit. *Az 1598. évi kéthetes nyári „villámhadjárat” hasonlóságot mutat a 15 éves háború kezdetén viselt 1593. évi „téli”, bő három hétig tartó felvidéki hadjárat*tal. Ekkor Teuffenbach kassai főkapitány és Pálffy Miklós november 14. és december 7. között 12 felvidéki várat (köztük Füleket, Szécsényt és Drégelyt) foglalt vissza a töröktől.¹⁰⁵

Bibliográfia

Források

- Benda 1982 = Benda Kálmán: Giovanni Marco Isolano gróf ezredes feljegyzése a magyarországi török háborúkról 1594–1602. *Hadtörténelmi Közlemények* 30. 4. sz. 651–685.
- Gersei Pethó 1729 = Gersei Pető, G.: *Rövid magyar krónika ...* Kassa, 1729.
- ÖStA HHStA Hungarica AA = Österreichische Staatsarchiv Haus- Hof- und Staatsarchiv Hungarica (Ungarn) Allgemeine Akten
- ÖStA HHStA Turcica = Österreichische Staatsarchiv Haus- Hof- und Staatsarchiv Turcica (Türkei)
- Illésházy 1863 = *Illésházy István nádor följegyzései 1592–1603*. Közli Kazinczy, G. Pest.
- Istvánffy 2009 = *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában*. 1/3. Sajtó alá rendezte Benits P. Budapest.
- Lévai 1993 = *Új bécsi tudósítások a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról (1599)*. Fordította és sajtó alá rendezte Lévai, J. Documenta Historica 13. Szeged.
- Ortelius 1602 = Ortelius, H. A.: *Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenbürgen von 1395*. Nürnberg. (Reprint: Győr).
- Tata megvétele 1888 = Tata megvétele a töröktől, 1598. augusztus 1-én. *Hadtörténelmi Közlemények* 1. 290–292.
- Török történetírók 2016 = *Török történetírók III (1566–1659)*. Ford. Karácson I., sajtó alá rendezte Szekfű Gy., Budapest.

¹⁰² Hegyi 2007, II, 643–650 (Tata), 652–656 (Gesztes), 1014–1022 (Csókakő), 1040–1047 (Palota), 1023–1029 (Veszprém), 1048–1049 (Tihany), 1050 (Vázsony).

¹⁰³ Bagi 2016, 287.

¹⁰⁴ Tóth 2000, 288.

¹⁰⁵ A felvidéki téli, novemberi–decemberi hadjáratra lásd Tóth 2000, 143–144.

Szakirodalom

- Bagi 2011 = Bagi, Z. P.: *A császári-királyi mezei hadsereg a tizenöt éves háborúban. Had-szervezet, érdekérvényesítés, reformkísérletek.* Budapest.
- Bagi 2016a = Bagi, Z. P.: „*En alig voltam erősb és rettenetesb harczon és viadalban, mint ez vala.*” *A keresztény és az oszmán főszereg harca 1601-ben.* Iszkaszentgyörgy.
- Bagi 2016 = Bagi, Z. P.: Adolf von Schwarzenberg „villámhadjárata” 1598 júliusának végén és augusztusának elején. *Acta Papensia (A Pápai Református Gyűjtemények Közleményei)* XVI. 3–4. sz. 276–288.
- Bagi 2018 = Bagi, Z. P.: Adolf von Schwarzenberg a hadvezér: *Hadtörténelmi Közlemények* 131. 393–415.
- Bagi – Domokos 2020 = Bagi, Z. P. – Domokos, Gy.: Nicolino Candido beszámolója Tata és Gesztes 1598-as ostromáról. In: *Italianista tanulmányok a magyar humanizmus és a tizenöt éves háború idejéről.* Szerk. Domokos, Gy. – W. Somogyi, J. – Szovák, M. Budapest. 26–46.
- Bánlaky 1940 = Doberdó Bánlaky (Breit), J.: *A magyar nemzet hadtörténelme.* 14. rész. Budapest.
- Delbrück 1985 = Delbrück, H.: *The Dawn of Modern Warfare. History of the Art of War. Vol. IV.* Transl. by Denfroe, Waltz J. New York.
- Domokos 1984 = Domokos, Gy.: Adalékok a törökkori magyar tüzérség kategória- és stílusproblémáihoz. *Hadtörténelmi Közlemények* 1984/1. 117–149.
- Domokos 2003 = Domokos, Gy.: *Inventáriumok a Királyi Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben. A 16–17. század várainak fegyverzete és hadfelszerelése.* PhD értekezés. Budapest.
- Dupuy 1986 = Dupuy, R. E. – Dupuy, T. N.: *The Encyclopaedia of military history from 3500 B. C. to the present.* New York.
- Hegyí 2007 = Hegyí, K.: *A török hódoltság várai és várkatonasága.* I–III. Budapest.
- Hungler 1986 = Hungler, J.: *A török kori Veszprém.* Veszprém.
- Iványi 1927 = Iványi, B.: A tüzérség története Magyarországon a kezdetektől 1711-ig. *Hadtörténelmi Közlemények* 28. 1–30.
- Kalmár 1971 = Kalmár, J.: *Régi magyar fegyverek.* Budapest.
- Kelenik 2003 = Kelenik, J.: A mezőkeresztesi csata (1596. október 26.). In: *Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái.* Szerk. Hermann R. Budapest. 111–130.
- Magyarország hadtörténete 1984 = *Magyarország hadtörténete I.* Szerk. Borus A. Budapest.
- Magyarország hadtörténete 2020 = *Magyarország hadtörténete II. Az oszmán hódítás kora 1526–1718.* Szerk. Mészáros K. Budapest.
- Magyarország története 1985 = *Magyarország története tíz kötetben. III. 1–2. 1526–1686.* Főszerk. Pach Zs. P. Szerk. R. Várkonyi Á. Budapest.
- Nagy 1987 = Nagy, L.: *Az erős fekete bég. Nádasdy Ferenc.* Budapest.
- Pálffy 1999 = Pálffy, G.: *A győri főkapitányság története 1526–1598.* Győr.
- Pilch 1933 = Pilch, J. (szerk.): *A magyar katona. Vitézségünk ezer éve I–II.* Budapest.
- Tóth 1998 = Tóth, S. L.: A tatai vár és ostromainak szerepe a 15 éves háborúban. In: *Tata a tizenöt éves háborúban. Annales Tataienses I.* Szerk. Fatuska J. – Fülöp É. M. – ifj. Gyüszi L. Tata. 19–44.
- Tóth 2000 = Tóth, S. L.: *A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború.* Szeged.
- Veress D 1983 = Veress, D. Cs.: *Várak a Bakonyban.* Budapest.